

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Процеси глобалізації, інформатизації суспільства прискорюють процес обміну товарами, послугами, технологіями, інформацією, поглиблюють взаємодію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що супроводжується високим ступенем невизначеності, конфліктності та зумовленим ними ризиком. Наявність значного кола проблем, пов'язаних зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності, підтверджує необхідність удосконалення державних механізмів управління митними ризиками при реалізації зовнішньоекономічної політики.

Ключові слова: управління митними ризиками, державні механізми управління, зовнішньоекономічна політика.

Процессы глобализации, информатизации общества ускоряют процесс обмена товарами, услугами, технологиями, информацией, углубляют взаимодействие субъектов внешнеэкономической деятельности, что сопровождается высокой степенью неопределенности, конфликтности и обусловленным ими риском. Наличие значительного круга проблем, связанных с осуществлением внешнеэкономической деятельности, подтверждает необходимость совершенствования государственных механизмов управления таможенными рисками при реализации внешнеэкономической политики.

Ключевые слова: управление таможенными рисками, государственные механизмы управления, внешнеэкономическая политика.

Process of globalization, informatization of society accelerated the exchange of goods, services, technology and information, deepen cooperation between economic operators. That is accompanied by a high degree of uncertainty, conflicts and risk. The presence of a significant range of issues related to foreign trade, are confirming the need to improve the state of governance in customs risk of foreign economic policy.

Key words: management of customs risk, mechanisms of state management, foreign economic policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізаційні процеси під впливом тотальної інформатизації суспільства прискорюють процес обміну товарами, послугами, технологіями, інформацією, поглиблюють взаємодію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Прагнення бізнес-структур долучитися до світових товарних ринків супроводжується високим ступенем невизначеності, конфліктності та зумовленим ними ризиком. Драматизму ситуації додає намагання українських суб'єктів господарювання підвищити рівень конкурентоздатності у будь-який спосіб. Складність та велика кількість нормативно-правових документів, обмежена кількість достовірної і актуальної інформації у великому інформаційному потоці, інтенсивна міжнародна регуляторна діяльність

формують поле діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, на якому кількість ризиків зростає як по горизонталі (конкуренція, розбіжності фактичних інтересів контрагентів), так і по вертикалі (взаємовідносини «держава – суб'єкт господарювання»). Наявність значного кола проблем, пов'язаних зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності, підтверджує необхідність удосконалення державних механізмів управління митними ризиками при реалізації зовнішньоекономічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, та виділення невирішених раніше питань. Формування і розвиток системи державного управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності відбувається під впливом багатьох різноманітних факторів. Одні з них позитивно впливають на

розвиток економічного потенціалу країни, з іншими пов'язують процеси тінзації економіки, погіршення умов справедливої конкуренції, загрози економічній безпеці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і держави. Саме до дослідження факторів, що спричиняють ризики, та механізмів державного управління ними засобами митного регулювання звертались науковці і практики у своїх працях.

В економічній літературі ризик розглядається з погляду можливого матеріального збитку [3; 4], що пов'язаний з реалізацією господарських, організаційних, технічних рішень, з аваріями, стихійними лихами, банкрутством, зменшенням цінності акцій, грошової одиниці тощо, а також з погляду прийняття рішень щодо отримання прибутку. Науковці виділяють два протилежні погляди на природу ризику [3; 4]. По-перше, ризик розуміється як невдача, небезпека матеріальних та фінансових втрат, що можуть статися в результаті реалізації обраного рішення. По-друге, ризик ототожнюється з передбачуванним отриманням прибутку. Найбільш загальне визначення ризику дав Ф. Х. Найт, зазначивши, що ризик – це образ дій у неясній, невизначеній ситуації. Тобто, ризик – це ситуативна характеристика діяльності, що може мати невідомий результат і несприятливі наслідки у разі неуспіху. Під ризиком він розумів вимірювану невизначеність.

Ці визначення більшою мірою стосуються поняття «ризик» взагалі. У даній статті варто говорити про ризик як процес прийняття рішень в умовах невизначеності з урахуванням як економічних, так і політичних, моральних, психологічних та інших наслідків, головним чином несприятливих.

Ризик у контексті застосування державних механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зазвичай, пов'язується зі спробою суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності знівелювати дію економічних, політичних, валютних, маркетингових та інших ризиків з отримання прибутку через спробу зменшити або уникнути сплати коштів за митними платежами до державного бюджету.

В загальному розумінні ризик можна визначити як можливість зазнати втрат або небезпеки у разі виникнення несприятливих обставин, неправомірних або навмисних дій суб'єктів економічних відносин. У довідковій літературі ризик визначається як діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети.

Для трансформаційного періоду України, який характеризується нестабільною економічною та політичною ситуацією, проблема урахування і мінімізації ризиків у зовнішньоекономічній діяльності є надзвичайно актуальною. Останнім часом теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінки та урахування ризику в зовнішньоекономічній діяльності знаходять своє відображення в низці робіт багатьох вчених. Серед них В. Вітлінський, С. Дугіна, Т. Клебанова, Л. Маханець, В. Науменко, П. Пашко, М. Савлук та інші.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Переважна більшість вітчизняних науковців присвятили свої праці питанням загально-політичного ризику та державного боргу, економічного ризику (особливо у банківському секторі) та валютного ризику, розглядалися питання ризику міжнародних інвестиційних проектів та інші. Проте питання ризиків при реалізації державних механізмів управління в процесі митного регулювання як і раніше залишаються гострими і потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в аналізі державних механізмів управління в процесі реалізації митної політики та пошуку напрямів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У процесі укладання зовнішньоторговельних угод експортери та імпортери враховують багато чинників і показників, починаючи з фінансового стану ділового партнера, його позиції на ринку і закінчуючи політичними, економічними та законодавчими умовами його країни. Пильне вивчення контрагента особливо важливе в сучасних умовах, коли стрімкий розвиток світового ринку, постійне удосконалення продукції, що виробляється, спонукають покупців до пошуку нових ділових партнерів, нових постачальників, найбільш привабливих із погляду ціни та якості товару [11]. При оформленні нового торговельного партнерства фірми (підприємства) і банки, які беруть участь у розрахунках, оцінюють насамперед ризики, що можуть виникати у ході такого співробітництва.

Із погляду міжнародної торгівлі, ризик – небезпека втрат із вини іншої сторони або через зміну політичної, економічної чи іншої ситуації в країні партнера. Можливих втрат у зовнішньоекономічній діяльності може зазнати будь-хто з її учасників – експортер, імпортер, обслуговуючий банк або навіть держава. Тому дуже важливо максимально передбачати всі типи ризиків, які виникають у процесі міжнародного товарообміну, та вчасно розробляти заходи, що дають змогу ці ризики мінімізувати або усунути.

З метою мінімізації ризиків у зовнішньоекономічній діяльності Україна приєдналася до ряду міжнародних документів: Конвенції про створення Ради митного співробітництва, Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства (Найробіська конвенція), Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів (Конвенція ГС), Конвенції про тимчасове ввезення (Стамбульська конвенція), Митної конвенції, що стосується контейнерів (Женевська конвенція), Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП), Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів

на кордонах (Женевська конвенція). Наша країна уклала 60 міжурядових договорів та 141 міжвідомчий договір, 174 з яких чинні й тепер, підписала меморандуми та протоколи про взаємодопомогу та співробітництво [7]. В Україні з 56 країнами світу існують договірні відносини у митній сфері.

Ризики держави, що пов'язані з зовнішньоекономічними операціями суб'єктів господарювання, і ризики суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що пов'язані з діями державних органів, більше пов'язуються з митною політикою країни.

Участь у міжнародних економічних процесах є значним резервом підвищення ефективності національної економіки та можливістю значно просунутись у економічному, науково-технічному, інформаційному, соціальному розвитку тощо. З метою запобігання ризиковим ситуаціям при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності запроваджена і розвивається митна справа.

Саме на митні органи покладено завдання економічного, контрольного та правового характеру, комплексне вирішення яких забезпечує здійснення митної справи. Аналіз сучасного стану митного регулювання в Україні науковцями-практиками [6, с. 33] свідчить про недосконалість методології здійснення митної справи в Україні, неефективність процедур митного контролю, невпорядкованість й суперечливий характер нормативно-правових актів із питань здійснення митної справи. А це вже саме по собі є фактором ризику і для держави, і для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

До компетенції митних органів, відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», входить митне регулювання з питань, пов'язаних із установами мит і митних зборів, процедурами митного контролю, організацією діяльності митних органів тощо.

Згідно з положеннями Митного кодексу України «серед основних завдань митних органів є завдання застосування відповідно до закону заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України, здійснення спільно з іншими вповноваженими органами державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і забезпечення додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку [5]. Від досконалості механізму застосування заходів регулювання залежить, буде для суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності це ризиком чи ні.

В умовах хронічного дефіциту бюджету і кволого розвитку національної економіки у державному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності [6, с. 33] домінує фіскальна функція, встановлено достатньо високий рівень митного обкладення імпортованих товарів (і не з причин розміру ставок митного тарифу) та жорстка система нетарифного регулювання, заходи якої поширюються переважно на імпортовані товари. Фіскальний тиск, який до початку митного оформлення для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності остаточно не визначений, також є ризиком.

Методи тарифного регулювання зовнішньої торгівлі займають одне з центральних місць у системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і є фактором ризику для суб'єкта господарювання. Безумовно, найважливішим і найбільш суперечливим питанням є визначення митної вартості, яке є ключовим положенням процедури декларування та митного оформлення товару, що переміщується через митний кордон України.

Основним завданням Державної митної служби України є знаходження об'єктивної вартості товарів, які завозяться на митну територію України. Виникає суперечлива ситуація: з одного боку, необхідно захищати Державний бюджет України, не дозволяючи занижувати митну вартість, а з іншого – завищення вартості товарів призводить до створення ризикової ситуації для суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, зниження конкурентоздатності бізнесу та втрати авторитету митних органів.

Механізм визначення митної вартості товарів є уніфікованим у більшості країн, що беруть участь у зовнішній торгівлі, та використовують «Брюссельську» або «ГАТТівську» систему митного оцінювання. Це дає змогу учасникам зовнішньоекономічної діяльності значно полегшити організацію експортно-імпортованих операцій, спростити митне оформлення товарів за рахунок використання подібних методів визначення митної вартості.

Інтеграція України до світової спільноти передбачає трансформацію національної законодавчої бази відповідно до принципів та норм зовнішньоторговельних відносин, затверджених багатосторонніми міжнародними угодами.

Законодавство ЄС із питань митного оцінювання чітко регламентує принципи митного оцінювання, а також зазначає окремі випадки застосування методів визначення митної вартості. З активізацією євроінтеграційних процесів та у зв'язку зі вступом до СОТ митне законодавство України поступово приводиться у відповідність із нормами ЄС і СОТ, але все ж таки залишається багато спірних питань, які потребують більш детального врегулювання.

Планові показники надходження платежів до бюджету від сплати мита з року в рік зростають, хоча ставки мита зменшуються разом зі зменшенням фізичних обсягів імпортованих товарів та зростанням їх ціни. Це вже є фактором ризику.

Подолання невизначеності при встановленні характеристик товару є надзвичайно важливим завданням, адже разом зі зростанням невизначеності підвищується ризик прийняття помилкового рішення. Визначення митної вартості завжди пов'язане з ризиком неправильного прийняття рішення, при цьому певне коло факторів ризику присутнє у кожному з методів визначення митної вартості та зумовлене особливостями застосування обраного методу. Але процедура контролю митної вартості після закінчення операцій митного оформлення товарів або пост-митний аудит може значно зменшити наслідки від неправильно прийнятих

рішень та зменшити тривалість перевірки митної вартості товарів під час митного оформлення. Незважаючи на те, що з 1995 року розпочато роботу з запровадження пост-митного аудиту, дотепер ця форма контролю не набула необхідного розвитку.

Розглянуті основні узагальнені фактори ризику окреслюють поле невизначеності при здійсненні оцінки митної вартості імпортованих в Україну товарів. А сама митна вартість товарів, на базі якої стягуються митні платежі, є дуже складною проблемою, яка пов'язана з загостренням конфлікту інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності та держави в особі співробітників митних органів. Перші прагнуть до зниження митної вартості, що дає їм можливість отримувати додаткові прибутки та цінові переваги над конкурентами, а другі покликані контролювати рівень митної вартості з метою недопущення порушень порядку митного оформлення та для забезпечення повноти стягнення платежів до державного бюджету.

Не менш важливим ризиком у сфері митного регулювання є інформаційний ризик. Головною проблемою щодо неупорядкованості заходів державного регулювання є існування безлічі законодавчих та нормативних актів, їх постійна зміна. Так, наприклад, на початок 2003 року в повсякденній роботі

підприємств та організацій використовувалося близько [6, с. 182]: 600 Законів України; 800 постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України; 150 Указів Президента України; 600 наказів Держмитслужби України; 3000 листів Держмитслужби України (які носять інформаційний та роз'яснювальний характер); більше ніж 550 наказів міністерств та відомств України. До листопада 2011 року кількість наказів Держмитслужби України збільшилась до 875.

До цього слід додати, що митниці також видають накази, які регулюють особливості проведення митного контролю та митного оформлення товарів та предметів у зоні їх діяльності.

Динаміка видання нормативно-інструктивних документів, наприклад Державною митною службою, має хвилеподібний характер (рис. 1) і залежить більше від змін у політичній ситуації, аніж від розвитку зовнішньоекономічних процесів. Сплеск видання нормативних документів свідчить про невідповідність існуючого нормативно-правового забезпечення стану зовнішньоекономічної діяльності, а зменшення кількості документів із митного регламентування свідчать про адаптацію суб'єктів господарювання до застосовуваних правил.

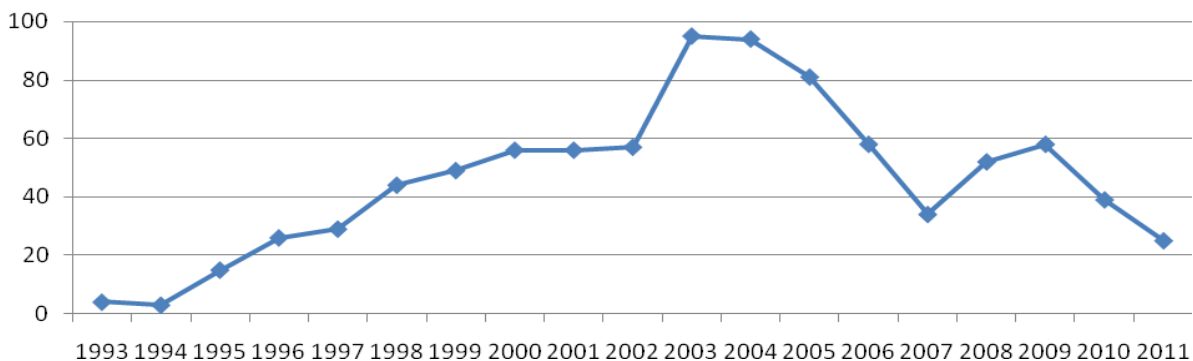

Рис. 1. Динаміка видання нормативно-інструктивних документів ДМСУ, шт. [2]

Інформаційний ризик суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності полягає ще й у тому, що законодавчі та нормативно-правові акти, а також роз'яснювальні документи Держмитслужби України, що використовуються в практичній роботі підприємствами й організаціями України, мають переважно неупорядкований, а іноді й суперечливий характер. Із метою зменшення ризику інформаційної необізнаності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з питань нормативно-правового забезпечення ДМСУ був удосконалений сайт, на якому подається інформація щодо змін у законодавчих актах, механізмах митного контролю, митного оформлення, надаються консультації з проблемних питань.

Також для уникнення ризику зриву або затримки зовнішньоекономічної операції внаслідок складної процедури заповнення вантажної митної декларації (ВМД), для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності був розроблений пакет прикладних програм, який підтримує фаховість осіб, що

здійснюють декларування. Складність заповнення ВМД зумовлено, у першу чергу, залежністю порядку заповнення її граф і розділів від митних режимів, у які розміщуються товари й предмети, від особливостей переміщення товарів через митний кордон України, великою кількістю класифікаторів, що використовуються під час заповнення ВМД, та інших факторів, які повинні враховуватися під час декларування. Серед існуючих на ринку України програмних продуктів найпопулярнішим є інформаційно-аналітична програма автоматизованого заповнення ВМД QD Professional. Програма призначена для використання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у процесі здійснення експортно-імпортних операцій [6, с. 183]: декларантами – при здійсненні декларування товарів, власниками митних ліцензійних складів – при здійсненні операцій з товарами, що розміщуються на такі склади, а також міжнародними перевізниками, юридичними конторами та іншими підприємствами,

що мають відношення до зовнішньоекономічної діяльності.

У програмі QD Professional містяться: необхідна довідкова база, яка складається з митних та інших класифікаторів, що використовуються під час декларування; УКТЗЕД; база даних законодавчих і нормативно-правових актів, якими регулюється зовнішньоекономічна діяльність в Україні. Використання цієї програми дає можливість декларанту заповнювати ВМД на товари, розміщені в будь-який митний режим, і формувати її електронну копію для подання митному органу [6, с. 183].

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що основними ризиками, пов'язаними з митним регулюванням, залишаються проблеми досконалого володіння знаннями законодавства України з питань зовнішньоекономічної діяльності, систематизації вимог державного регулювання, знання правил декларування та митного оформлення товарів, урахування численних факторів, що впливають на переміщення товарів через митний кордон України. Основними ризиками, що виникають при переміщенні товарів та предметів через митний кордон України, залишаються ризики митно-тарифного та нетарифного регулювання, ризики декларування, митного оформлення, інформаційний ризик.

Проблемними моментами, що збільшують митні ризики, є використання державними органами [6, с. 36] комплексу невпорядкованих, суперечливих законодавчих та нормативно-правових актів із питань державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, неузгодженість дій державних органів при здійсненні контролю за зовнішньоекономічними операціями суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, посилення фіскальної функції державних органів тощо.

Зменшення негативного впливу факторів невизначеності і суперечності було досягнуто шляхом застосування профілів ризику. Методологія визначення профілів ризику базується на нормативно-правових актах [8; 9; 10], що визначають особливості дій посадових осіб митних органів, які здійснюють митний контроль та митне оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації в умовах функціонування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками, що імplementована до програмно-інформаційного комплексу «Інспектор-2006». Це, у свою чергу, забезпечує прискорення митних формальностей і спрощення митних процедур, підвищення ефективності митного контролю на основі системи аналізу та управління ризиками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України : національні та міжнародні аспекти : [монографія] / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 543 с.
2. Документи видавника (Державна митна служба України) Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/o52>.
3. Дугіна С. І. Суть ризику /Маркетингова цінова політика : [навч. посібник.] / С. І. Дугіна. – К. : КНЕУ, 2005. – 393 с.
4. Кравчук О. М. Фінансова діяльність суб'єктів [Електронний ресурс] / О. М. Кравчук, В. П. Левчук. – Режим доступу : http://ebooktime.net/book_36_lava_68_10.2.

У рамках реалізації одного з напрямків реформування митної системи України «Обличчям до людей» почався процес запровадження багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця». Цей напрямок є одним із найважливіших кроків з переходу на якісно новий рівень інформаційних технологій, котрий неможливо здійснити без переходу до електронного документообігу.

Актуальними завданнями сьогодні на шляху впровадження процедури електронного декларування є відмова від необхідності сканування дозвільних документів та запровадження обміну уніфікованими електронними дозвільними документами з міністерствами та відомствами, а також налагодження інформаційної взаємодії із підприємствами, що є потенційно зацікавленими в застосуванні процедури електронного декларування.

Практика застосування систем управління ризиками митними службами країн-членів Всесвітньої митної організації [1, с. 249-250; 1, с. 288, с. 267-268] доводить її ефективність. Тому, зважаючи на досвід інших країн, набуває актуальності більш детальне вивчення теоретичних аспектів управління ризиками в митній справі України з метою їх удосконалення.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Перед митною службою України стоїть завдання сприяння розвитку зовнішньої торгівлі шляхом спрощення митних процедур, забезпечення вибіркової митного контролю шляхом застосування новітніх інформаційних технологій, а також здійснення жорсткого митного контролю за міжнародним переміщенням товарів, транспортних засобів та фізичних осіб, з якими пов'язаний найбільший ризик. Тому впровадження інновацій у митній справі на основі найсучасніших інформаційних технологій відкривають перспективи для проведення стратегічних реформ у митній службі і зовнішньоекономічній діяльності України, які переведуть державне управління у галузі митної політики на якісно новий рівень.

Питання, порушені у статті, є надзвичайно актуальними і потребують подальших усебічних наукових досліджень, зокрема, щодо організаційних аспектів та нормативно-правової регламентації інформаційної взаємодії органів державної влади в процесі вирішення проблем державної регуляторної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

5. Митний кодекс України від 11.07.2002 р. № 92–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002.
6. Науменко В. Мінімізація ризиків при митному оформленні : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Науменко. – К. : ЗАТ «Август», 2003.– 224с.
7. Перелік міжнародних договорів України з питань співробітництва у митній сфері / Нормативно-правові засади діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article?art_id=1817134&cat_id=1342742.
8. Порядок застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації : затверджене наказом Державної митної служби України від 30.03.2007 р. № 275.
9. Про затвердження Концепції створення, впровадження і розвитку системи аналізу та керування ризиками та Положення про систему аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю : наказ Держмитслужби України від 27.05.2005 р. № 435.
10. Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику, Порядку взаємодії структурних підрозділів Держмитслужби України, митних органів із Департаментом аналізу ризиків та аудиту при підготовці та опрацюванні пропозицій щодо розроблення профілів ризику та Положення про Експертну комісію із застосування системи аналізу та управління ризиками : Наказ Держмитслужби України від 16.08.2006 р. № 694.
11. Савлук М. І. Ризики у зовнішньоекономічній діяльності, способи їх усунення [Електронний ресурс] / М. І. Савлук. – Режим доступу : <http://ecolib.com.ua/article.php?book=34&article=4165>.

Рецензенти: *Корецький М. Х.* – д.держ.упр.;
Івашова Л. М. – д.держ.упр.

© Борисенко О. П., 2012

Дата надходження статті до редколегії 12.10.2012 р.

БОРИСЕНКО Ольга Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант, кафедра управління національним господарством Національної академії державного управління при Президентіві України.

Коло наукових інтересів: формування зовнішньоекономічної політики України, удосконалення механізмів державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності, розвиток європейської інтеграції, проблеми митної політики та митної справи.